

כרמלה בוחבוט הרגה את בעלה מתוך הגנה עצמית, אבל בית המשפט לא הכיר בכך. הוא היה מוכן להפחית בעונשה מפני שהוצגה בידי דוברים שונים של הסדר החברתי כמופת של אם ורעיה. יום אחד עוד תוזמן בוחבוט להדליק משואה לכבוד העזרה שצריך לבקש, המשטרה שצריך להזעיק, המקלט לנשים מוכות שצריך לממן וארגוני הנשים שצריך לעודד.

אריאלה אזולאי

המעניק חסות לקורבן ולמעשה כולא אותו בעוד שהגורם האלים נותר חופשי בחוץ). מתעלמת מן הפער הבלתי ניתן לגישור שמתקיים בין השיח של בוחבוט לבין השיח הטיפולי. קביעה זו מתעלמת מכך שכדי להיעזר מיוזמתה בשיח הטיפולי היה על כרמלה בוחבוט להיות כבר חלק ממנו, להכיר בו ובכוחו, להאמין במטרותיו – לעזור ליחיד להיעשות סובייקט טוב יותר – ולהעדיף על פני היותה אשה ואם טובה ומסורה. בוחבוט היתה נתונה בתוך שיח סגור, שאינו מקיים יחסי חליפין סדירים ופתוחים עם החוץ. כשביקשה לפרוץ את מעגל האלימות, הסבל וההשפלה שבו היתה לכודה, היא עשתה זאת מתוך השיח שבו היתה נתונה, כפעולת התגוננות שקיבלה ביטוי בתקיפה ישירה של הגורם האלים.

אם כרמלה בוחבוט אכן פעלה מתוך הגנה עצמית, לא מגיע לה שום עונש. אבל בית המשפט לא ייחס לה פעולה מתוך הגנה עצמית אלא הריגה מתוך ייאוש. במקום להתייחס אליה כאל סובייקט משפטי שפעל מתוך הגנה עצמית מול גבר שהיכה אותה ואיים לרוצח, המערכת המשפטית הפכה אותה לסובייקט פסיכולוגי – אישיות אחראית ומסורה, אם למופת שברגע של ייאוש לקחה את החוק לידיה. היא נענשה על רגע הייאוש שלה. "החברה הישראלית", שכלפיה הופנתה האצבע המאשימה ("אם כל חטאת אינה תגובת הייאוש של קורבן ההתעללות, אלא שתיקת החברה". ההדגשה נוספה),² אינה סובלת רגעי ייאוש ואינה יכולה להפוך אותם לעילה לפרסים ולהפחתת עונשים. הפחתת העונש ניתנה לה דווקא על עמידתה האיתנה בסבל במשך שנים כה רבות, כפי שביטא זאת סנגורה, עו"ד שפיגל, בערעור לבית המשפט העליון: "בשנות נישואיה ריצתה בוחבוט, למעשה, מאסר עולם בעבודת פרך, שכן היא חיה חיים של שפחה מוכה ומיוסרת ולא מגיע לה להיענש פעם נוספת" (האבץ 17.7.1995). התגברותה על הסבל ויכולתה להיות, למרות הכל, אם למופת ("אמא חוזרת אליכם", קראה לעבר בניה בהישמע פסק הדין), מעידים עליה שהיא אינה זקוקה לעונש ארוך מדי.

מערכת הענישה נועדה להעניש פושעים ועבריינים על מעשיהם, אבל גם להוביל אותם לחרטה "אמיתית" על מעשיהם ולהכרה במעשים

אני גם אומרת לו [לבעלי] שיידע שקיבלתי את החיים שלי במתנה, אבל חבל שככה.

שנים שתקתי וסבלתי בשביל הילדים, אבל באותם רגעים שרציתי לקחת את החיים שלי לא חשבתי על כלום, גם לא על ילדי.¹

בפברואר 1994 ירתה כרמלה בוחבוט בבעלה יהודה בוחבוט 31 כדורים. 24 כדורים פגעו בו, והוא מת מיד. כדור אחד לכל שנה שבה היתה קורבן לאלימותו, שנמשכה לכל אורך 24 שנות נישואיהם. מסכת האלימות שהיתה נתונה בה במשך שנים כה רבות השפיעה על כתב התביעה, והיא הואשמה בהריגה ולא ברצח. בוחבוט נשפטת לתקופה של 7 שנים. כעבור כשנה הגיש עורך דינה בשמה ערעור לבית המשפט העליון, ועונשה קוצר ל-3 שנים. מתקופה זו נוכה שליש ובוחבוט ישבה בכלא 456 יום.

אם מתייחסים להריגתו של יהודה בוחבוט בידי אשתו כרמלה בהקשר של 24 שנות הטרור שהוא הטיל עליה, ואם מביאים בחשבון שטרור זה מנע ממנה להסתייע באמצעים שהחברה העמידה לכאורה לרשותה כדי להתגונן מפניו והרתיע אחרים שידעו מלדווח עליו – הרי מדובר בהריגה מתוך הגנה עצמית. לכאורה, כרמלה בוחבוט היתה יכולה לפנות אל הגופים המטפלים שנמצאו שם כל השנים ולהשמיע באוזניהם את תלונתה על בעלה האלים. אלא שכרמלה בוחבוט היתה מחוץ לשיח שגופים אלה מקיימים – שיח שבו היחיד הוא מושא לטיפול, להתערבות ולדיבור. גופים אלה הם חלק ממערכת שמייצרת סובייקטים, שבתורם מייצרים דברים אחרים, תוך שהם מקיימים ביניהם יחסי חליפין מורכבים במסגרת קהילה יצרנית. כרמלה בוחבוט היתה סגורה בתוך משטר שיח אחר שאת כלליו בעלה קבע, הכתיב ואכף. מעבר לשיח האחר (השיח הטיפולי, למשל) פירושו היה עבירה על כללי השיח שבו היתה נתונה, והסנקציה – אלימות נוספת – היתה ידועה מראש. לכן, קביעתם של השופטים ש"אין להתעלם מכך שהנאשמת היתה יכולה לשים קץ לסבלו- תיה אם היתה פועלת בדרכים מקובלות כמו דיווח למשטרה או שיתוף רשויות הרווחה, שהיו מציעות לה מקלט במעון לנשים מוכות" (מקום

עמוס עוז קופסה שחורה

'קופסה שחורה', רומן מכתבים מאת
עמוס עוז, ספריה לעם, עם עובד,
תל-אביב.

ישראלי-פלסטיני והוועד לציון 20 שנה לכיבוש עורכים מפגש משוחזר של ישראלים ונציגי אש"ף ממשלחת השלום לרומניה. הכספים ממכירת הכרטיסים מיועדים למימון הגנה משפטית למשתתפים. < הכנר יצחק פרלמן והזמר פלסידו דומינגו סולנים במופע של התזמורת הפילהרמונית בפארק הירקון בתל-אביב, בנוכחות מאות אלפי צופים. < רואה אור הגיליון הראשון של הרבעון לתרבות חזותית משקפיים, בהוצאת מוזיאון ישראל, בשיתוף עם כותרת ראשית. < רואים אור בערבית תנועת העבודה הערבית בפלסטין, מחקר מאת בולוס פרז; הבאר הבאשונה, אוטוביוגרפיה מאת ג'ברא אברהים ג'ברא.

אוגוסט < 7 הפגנה של אלפי חרדים בירושלים נגד הקרנות סרטים בשבת. המשטרה מתערבת. ב-2 בספטמבר תורה מועצת חכמי התורה לנציגי ש"ס לפרוש מהקואליציה עקב הקרנות הסרטים בשבת. < 23 < כאלף מעובדי חברת סולתם ביקנעם משתלטים על המפעל ונועלים את ראשי כור, שהגיעו לנהל משא ומתן, במשך 48 שעות. ההפגנות במפעל ממשיכות והנהלה שוכרת חברת אבטחה המשתמשת בכלבים לפיזורן. < 26 < פייצל חוסייני, ראש המכון למחקרים פלסטיניים בירושלים, נעצר כחשוד בפעולה עוינת ובהסתה של תושבי ירושלים להפרות סדר. ייכלא במעצר מינהלי. < 30 < הממשלה מחליטה ברוב של 12 נגד 11 להפסיק את פרויקט הלבאי. הפגנות וחסימת כבישים על ידי עובדי התעשייה האווירית. בעקבות הפסקת הפרויקט מפוטרם ארבעת אלפים עובדים. < נפתח משפטו של מרדכי וענונו, מפיץ סודות הכור בדימונה, המואשם בריגול חמור ובגידה. וענונו יורשע וידון ל-18 שנות מאסר. + פסטיבל האמנות האיסלאמית השלישי בנצרת. < תקליטים חדשים: אלון אולארצ'יק, שעשועי כאילו; אהוד בנאי, אהוד בנאי והפליטים.

ספטמבר < 1 < שבתה בבתי הספר הערביים. < 4 < בירושלים נפתחים ארבעה בתי קולנוע בערב שבת. ש"ס פורשת מהקואליציה העירונית. בשבת מתקיימות הפגנות אלימות של חרדים בכל רחבי העיר. השוטרים משתמשים בגז מדמיע ועוצרים עשרים ושבעה חרדים. < במחאה על ביטול פרויקט הלבאי מגיעים מאות מעובדי התעשייה האווירית לשגרירות ארה"ב וממלאים טפסי בקשה להגירה. ב-6.9 מפגינים העובדים בקריית הממשלה. הם מקיפים את הקרייה שבע פעמים ותוקעים בשופרות. < שופטת בית משפט השלום בתל-אביב על עדות של ח"כ צחי הנגבי, יועץ ראש הממשלה: "לא תמיד עמדה האמת העובדתית נר לרגליו". < ד"ר אחמד טיבי מפוטר מעבודתו בבית החולים הדסה בירושלים על רקע קטטה עם שומר בית החולים, לאחר שהאחרון ביקש ממנו תעודת זהות. < 6 < העיתונאי צבי זינגר מגיש תלונה במשטרת מרחב ירושלים נגד הזמר אריק איינשטיין בעקבות שירו החדש "עיתונאי קטן שלי", שלטענתו מסית נגד עיתונאים ונותן לגיטימציה לפגיעה בהם. < 7 < ארבעה ח"כים: מתי פלד, מוחמד מיעארי, תופיק זיאד וצ'רלי ביטון נפגשים עם יו"ר אש"ף, יאסר ערפאת בז'נווה. < ניתנים היתרי עלייה לשלושה אסירי ציון: יוסף ביגון, ולאדימיר ליפשיץ וויקטור בריילובסקי. < 8 < האלוף ברכוכבא ננזף על ידי הרמטכ"ל, דן שומרון, על ביקורת שהשמיע נגד הפצצות בלבנון שפגעו בתשתיות אזרחיות וגרמו למותם של ארבעים איש, לפחות מחציתם אזרחים: "פגיעה בנשים וילדים היא לא לכבודנו. אסור שדרך הלחימה שלנו תהרוס גשרים לאפשרות של דו-קיום בעתיד. אם נמשיך להפציץ כך נהרוס כל סיכוי לדו-קיום בשלום". < משטרת ירושלים אוסרת לקיים הפגנה לזכר אירועי סברה ושתילה בטענה שהמארגנים הם אנשי אש"ף. < 9 < יו"ר אש"ף משבח את חברי תנועת שלום עכשיו על תרומתם לשלום: "אסור לשכוח להם את הוצאת 400,000 איש לרחוב". < במהלך החודש מפרסם עורך כתבה"ה של אש"ף שואון פלסטין, צברי ג'יריס, סדרת מאמרי ביקורת על "דרכי השלום" של אש"ף המחלישים את עמדתו. המאמרים מתפרסמים גם בעיתון המזרח ירושלמי אל פג'ב. < 14 < שר החינוך, יצחק נבון, הודיע כי גם סופרים ערבים יקבלו תגמולים לפי היקף השאלת ספריהם בספריות הציבוריות, תשלום שהונהג שנתיים קודם לגבי סופרים ערבים. < 16 < בטבריה מוצת בית שבו מתגוררים צעירים ערבים. < 18 < ביוזמת שר החוץ מחליטה הממשלה להצטרף לסנקציות הבינלאומיות על דרום אפריקה, כחצי שנה לאחר

אלה כבסטייה מהנורמה החברתית. במלים אחרות, בית הכלא נועד להכשיר אסירים לקראת יציאה מחודשת אל החיים בחברה כיחידים טובים ומועילים. כרמלה בוחבוט הוחזרה בתוך זמן קצר יחסית למעגל החברתי מפני שבמקרה שלה הפתולוגיה נתפסה כחברתית, לא פרטית, ואישיותה נתפסה כראויה.³ הידע הפסיכולוגי לא היה יכול לגזור מתוך מעשיה, שמדובר ברוצחת מועדת, סובייקט בלתי אחראי למעשיו שהפשע יכול להיקרות שנית בדרכו (אזולאי 1995). בגופה ובנשמתה, בוחבוט היא כרוניקה מתמשכת של משמעת עצמית בשירות החברה, ולכן המשך נוכחותה מאחורי הסורגים היה יכול להיתפס כמיותר. בית הסוהר של המדינה לא יכשיר אותה להיות סובייקט (נתין) טוב יותר מכפי שהכשיר אותה בית הסוהר של הבית והמשפחה, שבו בילתה כבר את כל חייה. ואולי דווקא משום כך היה אפשר לייחס לה יכולת למלא תפקיד יצרני במערכות שונות של חליפין כלכליים, תרבותיים ואידיאולוגיים. מהרגע הראשון שבו עלתה על הבמה הציבורית, היא הופיעה כמישהי שראויה לתפקיד אחר. היא הצטיירה בעיתונות כאשה למופת, כנה, מסורה, חמה, אמיצה; כאשה הראויה לשאת בגופה מסר חברתי חשוב. מאחורי תצלום דיוקנה, עם העיניים המושפלות, הפנים הכואבות, המבט המסוגר בתוך עצמו, המנותק, הגוף הקפוז והמוכה והשיער המסופר באופן סתמי, בצבץ כבר דיוקן האשה היפה: עיניים שמבטן אלכסוני, כמו מתכתב עם העולם, לבוש אופנתי, איפור מוקפד וגוף משוחרר, רך ונשי – דיוקן שהנוצח על ידי הצלם איל לנדסמן שנה לאחר שחרורה מן הכלא והודפס בעיתון לאשה (27.4.1997).

כבר במשפט התבלטה בוחבוט כמישהי שניתן להפקיד בידיה את התפקיד של האשה שניצבה מול דילמה – להיהפך לנרצחת הבאה או להשכים להרוג – והכריעה בה, ולכן גם יודעת להעיד כנגד הבחירה ולדבר בשבח כלכלת החליפין עם הגופים המטפלים באלומות כלפי נשים: "המסר שלי הוא שאני לא דוגמה טובה להתנהגות כלפי בעל מכה, אבל אני רוצה לצעוק להן אל תשתקו כמו שאני שתקתי... לא ידעתי שאפשר לבקש עזרה. כמו שאני חושבת ומרגישה היום לא הייתי מגיעה למעשה שעשיתי, והלוואי שאפשר היה להחזיר את הגלגל אחורה. צריך לבקש עזרה. יש משטרה, יש מקלטים לנשים מוכות, יש ארגונים" (בן-ארי 1997). כשנה לאחר שחרורה מן הכלא כבר היתה בוחבוט שותפה לשיח המנרמל, לדיבור בזכות הדיבור שפעולתו מוטלת בספק. הראיון, שקטע ממנו מצוטט לעיל, קירב אותה לדמות שבעוד שנה-שנתיים תימצא ראויה על ידי המדינה לומר את המשפט הנצחי – "אני כרמלה בוחבוט...", ולהדליק משואה לתפארת מדינת ישראל.

מדליק המשואה קורא את הכרוניקה הכתובה בגופו. המאבק על אופיו וטיבו של המסר, שיארגן את הכרוניקה שנכתבה בגופה של בוחבוט, יצר שני מחנות. מצד אחד, חברות הכנסת דליה איציק וענת מאור או ארגון נעמ"ת, שקיוו שהעונש הקל שיוטל עליה ירתיע גברים מלהכות נשים והתאכזבו משבע שנות המאסר שנגזרו עליה: "אתמול היה יום עצוב לכל הנשים המוכות בישראל, שחשבו שיש טעם לקבל סעד משפטי

מהמערכת לאחר שנהפכו לקורבן כתוצאה מהתעללות ממושכת נגדן... מי שחשב שהמסר החברתי שיעבירו השופטים יהיה: לא נאפשר יותר שנשים תיקלענה לסיטואציה של הגנה עצמית, אנחנו נאותת לגברים שייזהרו – התבדה" (הארץ 22.9.1994); מן הצד האחר היו השופטים: "לא ניתן לקפד את פתיל חייו של אדם, גם אם זה איבר צלם אנוש בהתנהגותו הבלתי אנושית. גם עבריון אלים ונתעב זכאי לכך שעונשו ייקבע בבית משפט, ורק בבית משפט" (ריינפלד 1995) וגם כותבי מכתבים למערכת או כותבי מאמר המערכת של עיתון הארץ (23.9.1997): "יש בהתערבותן [של הח"כיות איציק ומאור] במשפטה של בוחבוט ובמאסרו של בסו מעין מסר המתיר במידת-מה רצח כשהוא נעשה בידי אשה הסובלת מהתעללות של בעלה".

התפקיד שכרמלה בוחבוט נבחרה למלא, כמו זה שכל אחד מאתנו ממלא, מותנה בביקוש שיש למעשיו וּבְדִיוֹק שבו הוא ואחרים, המייצגים אותו, משכילים להבנות מעשים אלה אל תוך שוק התפקידים, הגיבורים, התמלוגים והעונשים בזמן נתון. כך גם מעשי רצח המבוצעים מדי יום במישרין ובעקיפין, על ידי המדינה ועל ידי יחידים, מובנים אל תוך משטרי שיח שונים. חלקם מדווחים כמעשי רצח ומוקעים, חלקם עוברים נטורליזציה או מוצגים כחלק מסדרי עולם, וזוכים בתמיכה סמויה.⁴ בשני המקרים, גיבוריהם – רוצחים ונרצחים – ממלאים תפקיד בספירה הציבורית ובמחזות שמועלים בה. כך גם מקרה בוחבוט שהובנה באמצעות קטגוריות של שחרור, חופש וצדק. אולם שחרור, חופש וצדק לא היו כאן (ולכן מוטעה לחשוב שהמקרה שלה הוא נקודת שיא בהצלחתו של מאבק פמיניסטי מתמשך). בוחבוט היתה סובייקט מסור לחברה. היא גידלה ארבעה ילדים בתנאים קשים, הוכתה, סבלה והתגברה על סבלה למען ערכים כמו אמהות, משפחה ונורמליות.⁵ במעשה ההריגה היא לא הפרה את הסדר החברתי אלא להפך: מן האופן שבו מעשה זה תווך על ידי בית המשפט והעיתונות אפשר ללמוד, שהיא רק מילאה את המוטל עליה; היא לא הגנה על עצמה מפני מוות, כי אם סילקה גורם שהפריע לסדר החברתי בדיוק ברגע שבו הוא ביקש לפגוע באבן היסוד של סדר זה – התא המשפחתי התקני.

ביום שבו נורה, הגיע יהודה בוחבוט לביתו והתריס בפני אשתו כרמלה שהוא עומד להביא הביתה אשה שנייה. בכך פרץ בוחבוט את מערכת יחסי החליפין שהתקיימה בין בני הזוג מאז שכרמלה בוחבוט היתה בת 15 ו"נתנה" לו את גופה ודיבורה, בתמורה למשפחה ש"נתן" לה. גופה היה משועבד לרצונותיו – המיניים והמשקיים כאחד. מדובר במערכת חליפין סגורה, שבה הנתינה אינה מתגלגלת הלאה ומוחלפת בכסף אלא נשארת במשק הביתי, מתחזקת אותו ומאפשרת לשמר אותו במתכונתו. ערוצי חליפין נוספים שנחסמו בפניה – כעריכת קניות או ביקור אצל בני משפחתה בגפה – היו פתוחים בפניו (צריכה של מכוניות, אופנועים ונשים). היא גם נמנעה מלספר את שכולם ידעו ממילא – שהוא מפעיל עליה אלימות – באופן שאפשר להמשיך "לסחור" במשפחתה הנתונה לאלומות כאילו היתה משפחה חמה ומסורה. באמצעותו – שהרי

"מיהו ישראלי", 'פוליטיקה', גיליון 17, אוקטובר 1987.

שהצטרפה לאמברגו הנשק. ראשית הקשרים בין נציגים ישראלים רשמיים לנציגי הקונגרס הלאומי האפריקני.²¹ סרי נסייבה מוכה על ידי רעולי פנים באוניברסיטת ביר זית לאחר מפגשיו עם משה עמירב, איש הליכוד.²⁹ משטרת רמת גן החליטה לסגור תיק חקירה נגד תושב העיר, אהוד שפיגל, שהואשם בכך שענד סמל של "ועד השלום ישראל-פלסטין" המשלב את דגל ישראל ודגל פלסטין.³⁰ בעקבות חמישה אירועים של תקיפות אלימות על רקע לאומני אומר ח"כ רפאל איתן: "אם תופסים ערבי עם סכין צריך להרוג אותו על המקום".

+ רואה אור הירחון מגעים, כתבי-עת של הקהילה ההומוסקסואלית והלסבית.¹⁶ בני נוער שולחים מכתב לשר הביטחון, שבו הם מבקשים לפטור אותם משירות של כיבוש ודיכוי. בדצמבר ייתוספו למכתב 50 חתימות, ועד פברואר ייתוספו עוד 35 חתימות. < לא רחוק ממרכז העיר, קובץ סיפורים ראשון של אורלי קסטל-בלום. > פרופ' יהודה אלקנה במאמר בהאבץ על מצב האוניברסיטאות בארץ: "האוניברסיטאות גדלו מהר מדי תוך מינוי סגל לצורכי הוראה בלבד, ללא הקפדה מספקת על איכותו המדעית".

אוקטובר 7 < הפגנות והפרות סדר פורצות בעזה, במזרח ירושלים וברמאללה, מלוות בשביתת מסחר כללית. עשרות פצועים והרוגים כתוצאה מתגובת כוחות הביטחון. איהשקט יימשך כשבוע. > שביתת עיתונאי הרדיו והטלוויזיה. השביתה תימשך 50 יום. שרים בממשלה יציעו לנצל את ההזדמנות ולסגור את רשות השידור.¹⁰ < צעיר ירושלמי נרצח על ידי מחבל שירה בראשו מטווח קצר.¹⁸ > משה ארנס מתפטר מתפקידו כשר לענייני ערבים.³⁰ < ועדת לנדאו מגישה את הדו"ח על חקירות השב"כ. בחלק הגלוי של הדו"ח ביקורת על תיאום עדויות ועדויות לא אמינות של אנשי שב"כ בבתי המשפט והמלצה להגביל את ההרשאה לענות עצירים בעת חקירה ולהתיר רק שימוש ב"לחץ פיזי מתון". > + מרדכי וענונו מוכרז "חתן פרס נובל האלטרנטיבי". סכום הפרס: 25,000 דולר. אחיו ייצג אותו בטקס הענקת הפרס שייערך בדצמבר. < רואה אור בערבית הסיפור הערבי הפלסטיני המקומי הקצר, אנתולוגיה שערך מבקר הספרות חביב בולוס. > אורחת בארץ: צ'יצ'ולינה, כוכבת הפורנו וחברת הפרלמנט האיטלקי, מופיעה במועדון הסינרמה במופע סטריפטיז.

נובמבר 6 < הזמר זוהר ארגוב מתאבד בתלייה בתא המעצר של משטרת ראשון לציון, שעות ספורות לאחר שנעצר בגין עבירות סמים.¹⁶ < ח"כ רפאל איתן עוזב את תנועת התחייה ומבקש להכיר בו כסיעת יחיד. הוא מחדש את פעילות צומת.²⁵ < "ליל הגלשונים": מחבל פלסטיני חודר לישראל כשהוא דואה על גלשן אוויר, חודר למחנה נח"ל ממזרח לקרית שמונה, הורג שישה חיילים, פוצע שבעה ונהרג. > + תקליט חדש: אלי לוזון, איזו מדינה.

דצמבר 6 < התפרעויות ברצועת עזה, בעקבות תאונת דרכים שבה נדרסו ארבעה תושבי מחנה הפליטים ג'באליה, על ידי נהג משאית יהודי. ההתפרעויות מתפשטות לשטחי הגדה. חיילים מותקפים באבנים ופותחים באש. יום תחילת ההתקוממות בשטחים, ה"אינתיפאדה". עד סוף החודש ייפצעו ארבעים ואחד חיילים ועשרים ושבעה אזרחים, וייהרגו עשרים ואחד פלסטינים ומאה שבעים ותשעה ייפצעו.¹⁵ < השר אריאל שרון חונן את ביתו החדש ברובע המוסלמי בעיר העתיקה בירושלים. במקום מוצבת שמירה של כוח מג"ב. השר ומשפחתו אינם גרים במקום.¹⁸ < מכרם ח'ורי מח'ול, כתב העבר, מדווח על יום מהומות בעזה (15.12). מספר על הריגת ילד לעיני אמו, על הריגת פצוע בשטח בית חולים ועל חטיפת חייל צה"ל. דובר צה"ל יכחיש וזאב שיף יצטרף להכחשה במאמר בהאבץ. אחרי בדיקה יודה העיב כי הדיווח על רוב האירועים לא היה מדויק.²¹ < שביתה כללית, הפגנות ועימותים עם המשטרה בכל היישובים הערביים הישראליים בקו הירוק על רקע האינתיפאדה. שר המשטרה, רוני מילוא, מאיים שלא ימשיך להידבר עם הוועד הארצי של ראשי המועצות המקומיות הערביות.²³ > מועצת הביטחון של האו"ם מגנה את ישראל על מדיניותה בשטחים הכבושים;

1997. כרמלה בוחבוט בתצלום שליווה ראיון שנערך אתה בעיתון 'לאשה' לאחר שחרורה. צלם איל לנדסמן.

כרמלה בוחבוט בעת הקראת גזר הדין במשפטה. 'ידיעות אחרונות' 7.10.94. צלם אלעד גרשגורן.

לדבר. העיתוננים סיקרו את האירוע מנקודות מבט שונות ("הסגור", "השופט", "השכנים" וכן הלאה), ובכל המלל הרב הזה היו שזורים משפטים ספורים של בוחבוט עצמה. הסיקור הנרחב לו זכה המקרה נותן מקום להניח שלו היתה בוחבוט מסכימה לדבר עוד, לא היתה העיתונות מחמיצה הזדמנויות להדפיס את דבריה. רבים התנדבו לדבר את כרמלה בוחבוט. בעת שחרורה מן הכלא היא התראיינה לעיתון ידיעות אחרונות וחלפה שנה עד שהתראיינה שוב. את הראיון הראשון אפשר לאפיין כדיבור ראשוני של השתיקה. את הראיון השני אפשר לאפיין כהפנמה של כללי "החוץ": "בחוץ" מדברים. מדברים את הסובייקטיביות, מדברים את המעשים, מדברים את החיים. כרמלה בוחבוט לא היתה בטוחה שתוכל להתמודד עם מה שמחכה לה "בחוץ": "צריך היה לדבר על לבה כדי שתסכים לצאת משם [מהכלא]. אימה גדולה שיתקה אותה ביממה שלפני השחרור, והיו רגעים שבהם רצתה להישאר מוגנת וסגורה באגף החדש של האסירות... רגעים ממושכים שקעה בשתיקה" (טל-שיר וגליקמן 1996). בזמן המשפט והערעור ובתקופת הכליאה דובבו רבים את הסובייקטיביות שלה, את זו שהיתה ואת זו שתהיה: "שאלתי עובדת סוציאלית שטיפלה בי איך זה שכולם מאירים לי פנים. היא אמרה לי שלכולם ברור שמדובר במקרה מיוחד שבטוח שלא הייתי חוזרת עליו, ובגלל שאני באה מטוב,

הוא לבדו קיים יחסי חליפין עם החוץ – בוחבוט היתה יכולה "לתת" לחברה משפחה ראויה שמקיימת חברה ראויה. לשניהם היה תפקיד בשימור ערכו של המוצר – התא המשפחתי – בשוק שבו הוא נסחר: הוא – במעשה האלימות שלו; היא – במסירותה לאלימות זו. כשנשאלה ב-1997: "מכל הפגיעות שפגע בך בעלך, מה הכי כאב?", היא ענתה: "הבגידות. הייתי מוכנה לסבול את המכות ואת ההשפלות, וגם כשהוא בגד בשקט שתקתי והשלמתי. אבל כשגבר צועק לך את זה בפנים, זו בעיני הפגיעה הכי קשה לאשה" (בן-ארי 1997). במעשה ההריגה היא השיבה את הסדר על כנו. בשל היותה כל השנים אם מסורה שסבלה למען מימוש "עצמי", היה אפשר – כך אכן נעשה – להפוך את הרצח שביצעה למעשה אחראי, למילוי חובה. כרמלה בוחבוט שימשה תחילה את החברה כסובייקט סובל, ואחר כך – כסובייקט שהצליח לשים קץ לסבלו ולסלק גורם שהפריע לסדר החברתי.

החטא המרכזי של בוחבוט היה שתיקתה, כך ניסחו זאת השופטים. במשך 24 שנה היא היתה נתונה בשתיקה כפולה: מצד אחד מול בעלה האלים, ומצד אחר מול "החוץ" – שתיקה שהיא קיימה בסיועם של שותפים שומרי סוד. שתיקתה הלכה וגמשה גם מאחורי הסורגים. מן היום שבו ירתה בבעלה ועד ששחררה מן הכלא, מיעטה כרמלה בוחבוט

נתיב, כתביעת למחשבה מדינית חברה ותרבות, עורך אריה סתיו, גיליון 1, 1988.

1987 ארה"ב נמנעת מלהטיל וטו. ²⁵ < יציעות אחרונות מדווח על מועדון חדש בתל-אביב שבו מבליים יחד יוסי שריד, גאולה כהן, פרופ' מנחם פרי, מוטי קירשנבאום ואיר גרבוז: "החיים הטובים נמשכים בתל-אביב". ²⁸ < מעטפת נפץ מתפוצצת באור-יהודה ופוצעת שני אנשים. שמונה מעטפות נפץ נוספות יתגלו למחרת בבתי דואר בארץ. + אהבה, ספר שירים אירוטיים, מאת אהרן שבתאי. < בתיאטרון בית ליסין מועלה המחזה אחד משלנו, מאת בני ברבש: דילמה בין ידידות לבין צדק על רקע המיתוס של אחוזות לוחמים. < מלוא הבמה, שירים בערבית מאת מישל חדאד.

1988 ינואר 3 < צווי גירוש למנהיגים ולפעילים פלסטינים בעקבות האיתפאדה. ב-14 בחודש יגורשו ארבעה ללבנון, ביניהם ג'יבריל רג'וב. למחרת תסרב הטלוויזיה הישראלית לפרסם כתבה על הגירוש שהכין דובר צה"ל, אחרי שגייס לשם כך את הכתב הצבאי, בני ליס, בניסיון לשוות לכתבה אופי חדשותי. < משה עמירב, איש תנועת החרות, מספר בהארץ על הצעה שפייצל חוסייני העביר באמצעותו למנהיגי הליכוד למשא ומתן ישיר בין אש"ף לישראל: אש"ף מוכן להודיע על הכרתו בישראל, יהיה מוכן להסדר ביניים של אוטונומיה, ויתחייב להפסיק את כל פעולות הטרור נגד ישראל. ההצעה לא זוכה להתייחסות. בעקבות התבטאויותיו בזכות משא ומתן עם אש"ף יסולק עמירב מתנועת החרות. ⁷ < חנא סניורה, עורך העיתון אל פג'ב, קורא להחרים סיגריות מתוצרת ישראל כצעד ראשון במרי אזרחי. הוא ייעצר כעבור שבוע, לפני כינוס מסיבת עיתונאים שבה עמד לקרוא למרי אזרחי בשטחים. ⁹ < תשעה-עשר אנשי רוח ואנשי תקשורת ישראלים מבקרים בעזה ובשובם תובעים מהממשלה "להימנע משימוש באש חיה בעת פיזור הפגנות... לשחרר את עצורי הפגנות המחאה ולהפסיק את מירץ המשפטים ההמוניים נגד קטינים ובני נוער". ¹⁰ < שר החינוך, יצחק נבון, מחליט לחייב את כל תלמידי כיתות ב'-י"ב בבתי הספר הממלכתיים לשנן על-פה מכסה שנתית קבועה של פסוקים מהתנ"ך. ¹¹ < יו"ר המועצה האזורית מטה בנימין, פנחס ולרשטיין, יורה למוות ברבאח גנאם, בן 17, ופוצע את זיאד חמאד, בן 22, לאחר שנתקל במחסום אבנים בכפר ביתין. ולרשטיין נעצר ומשוחרר מיד. ¹⁶ < עצרת למען חקיקת חוקה לישראל בכיכר מלכי ישראל, שמארגנת תנועת "חוקה לישראל". ²¹ < פרסומים על "מדיניות יד קשה" כלפי מפגינים פלסטינים בשטחים. חיילים טוענים כי קיבלו הוראות ופקודות להכות באלות ולשבור ידיים כאמצעי ענישה. ²² < עיתון העיב מדווח כי ח"כ מאיר כהנא הוציא בכנסת חבל תלייה וקרא לעבר ח"כ מוחמד מיעארי: "החבל הזה מחכה לך". הכתבים הפרלמנטריים לא דיווחו על האירוע כדי לא להזכיר את שם כהנא. ²³ < בוצרת נערכת הפגנת הזדהות עם העם הפלסטיני בגדה וברצועה. ²⁵ < מרצים מאוניברסיטת תל-אביב קוראים להפסיק לאלתר את הגירוש של מנהיגים ופעילים פלסטינים. ²⁶ < תחנת הרדיו החדשה "תחנת אל קודס על דרך שחרור האדמה והאדם" חושפת את זהותה. התחנה משדרת מסוריה ושייכת לארגונו של אחמד ג'יבריל. ²⁹ < אל סינאבה: בכפר כנא נאספו תרומות בסך 25 אלף שקל לסיוע לנפגעי האיתפאדה.

+ נכשל ניסיון של קבוצה נגד כפייה דתית בשם "מרכז" להפעיל בשבת קו אוטובוס בין בתי החולים של הדסה בהר הצופים לעין כרם. < פעילי התחייה, חרות וכ"ך מתפרעים בהצגה סינדרום ירושלים, באולם הבימה. המחזאי יהושע סובול והבמאי גדליה בסר מתפטרים מתפקידיהם כמנהלים אמנותיים של תיאטרון חיפה, עקב הלחצים הפוליטיים והמהומה התקשורתית סביב ההצגה. < ילדי סטאלין, סרטו של נדב לויתן, סאטירה חברתית על המשבר בקיבוץ הארצי והמפלגה הקומוניסטית. < מסע, הצגת יחיד של יוסף שילוח, מבוססת על שירים וטקסטים מאת מחמוד דרוויש, אמיל חביבי, סמיח אל קאסם, בלנדר אל חידרי וע'סאן כנפאני. שילוח: "מה שמקרב אותי לפלסטינים היא העובדה שאני מרגיש פליט מהיום שהגעתי הנה". < רואים אור בעברית: ממובדות הלבנון, מבחר מאמרים ורשימות מאת עמוס עוז; עת הזמיר, רומן מאת חיים באר על רקע מלחמת יום הכיפורים; ציפור כלואה, שירים מאת יאיר הורביץ, בליווי ציורים של משה קופפרמן; ימנן הפקיד, ספר קומיקס מאת דודו גבע. רואה אור בערבית ובה בזמן הבא, קובץ סיפורים קצרים של מוחמד עלי טה. < אפריקא, תקליט של יהודה פוליקר; המתודות עם זיכרון השואה במשפחתו. < תקליט ראשון ללהקת נוער שוליים.

כולם מחזירים לי בטוב". (בן-ארי 1997). היא קיבלה סובייקטיביות זו, והיה עליה להמשיך לתחזק אותה, לדובב את השתיקה ולהתוודות – לא על מעשיה, שבהם הודתה מיד, אלא על הסובייקטיביות שלה. היה עליה להיענות לציווי "לדבר".

החטא של בוחבוט – שבגינו לא הוכרה כמישהי שִׁירתה מתוך הגנה עצמית – היה אם כן שתיקתה, היעדר הדיבור, חסרונן של המלים הדרושות לכניסה למשחק הלשון הטיפולי. המחילה של החברה היתה חלק מעסקת חליפין. בוחבוט נדרשה לאמץ את כלי הנשק של החברה – המלים – ולייצר מהן עוד ועוד; הדיבור כפרקטיקה של שותפות בסדר חברתי: "צריך להיות כאן מסר של הרתעה, כדי שמשפחות במצוקה דומה לא יאמצו את הפתרון הכל כך קיצוני של לקיחת החוק בידים", אמרה זיסקינד [התובעת]. היא הוסיפה ואמרה כי יש לעודד את שבירת קשר השתיקה הנהוג במקרים כאלה בתוך המשפחה כדי שבני משפחה יתלוננו אצל הגורמים המוסמכים וימצו את הדרכים החוקיות" (באבץ 17.7.1995). הציווי לייצר עוד ועוד דיבור אינו נגזר מן ההיגיון הטמון בדיבור כגורם המצליח לצמצם את מקרי הרצח של נשים על ידי בעליהן – שהרי הסטטיסטיקה מראה ש־80 אחוז מהנרצחות בישראל התלוננו קודם לכן במשטרה (עריף 1994) אלא מההיגיון אחר, ההיגיון היצרני, שאומר שהיכן שאי-אפשר או לא משתלם לייצר מעשים כדאי תחת זאת לייצר דיבורים. אבל לדיבור יש תפקיד נוסף: להעיד שבין בתי הסוהר השונים שבהם שהתה בוחבוט – "המשפחה", "בית הסוהר" ו"החוף" – מתקיימים הבדלים. לו בוחבוט היתה שותקת, הרציפות המתקיימת ביניהם היתה עשויה להיחשף. הדיבור – הדיבור הראוי על פי כללי ה"חוף" – מייצר הבדל ומסייע לשמר את מעגל הייצור, על יצרניו, צרכניו ושוקי החליפין שלו.

הראיון שבוחבוט נתנה כשנה לאחר ששוחררה מסגיר את עקרון החליפין, שהנחה במשך שנים כה רבות את מערכת החליפין שהתקיימה בינה לבין בעלה. החיים עצמם היו המוצר המוחלף. בפנייה מדומיינת אל בעלה המת היא סיפרה לו שקיבלה את חייה במתנה. היא רוצה שהוא יידע זאת. היא לקחה את חייו של בעלה ובתמורה קיבלה את שלה, או נכון יותר: היא נתנה לבעלה את מותו וקיבלה את חייה; או אולי כרמלה בוחבוט, שתוארה כמתה בשנות נישואיה, קיבלה את חייה מבעלה כשהפכה אותו למת. ועל כן, בפנייתה אליו היא מבקשת שיידע כי עסקת החליפין בוצעה – היא אכן קיבלה את חייה במתנה. עם זאת, היא מצרה על תנאי העסקה: "אבל חבל שככה", היא אומרת לו. המתה (החיה) המיתנה את החי (המת) וקיבלה ממנו את חייה. ניסיון ההתאבדות שלה, מיד לאחר שירתה בו, היה ניסיון לתקן את עסקת החליפין. היא תיארה את ניסיון ההתאבדות כמימוש של רצון לקחת את חייה שלה, כלומר: לתת לו אותם בתמורה לחייו, שאותם כבר לקחה.

במהלך המשפט כרמלה בוחבוט נשפטה על פי מטבע המשפחה. היא הוכיחה שהיא סובייקט ראוי ליחסי חליפין בחברה, המבקשת לקדש את ערך המשפחה ומוכנה לגייס את המערכת המשפטית כדי להצילה. יחסי

החליפין, שבוחבוט קיימה במשך השנתיים שמאז היום שבו ירתה בבעלה, פתחו בפניה אפשרות להשתתף ביחסי החליפין של מערכות שונות מאלה שהכירה בעבר. היא ידעה שמערכות חליפין שונות אורבות לה בצאתה מן הכלא, והיא פחדה מכולן. היא פחדה מן היכולת שלה לסחור בהן והשמיעה משאלה – נדירה למדי – שיותר לה לחזור לכלא אם תתקשה להשתלב "בחוף". "בחוף" חיכו לה שני סוגי מערכות חליפין עיקריות: המערכות החדשות שהיא נחשפה אליהן מאז שִׁירתה בבעלה, והישנות שהיו מוכרות לה מן העבר. באלה שהכירה היה זה בעלה שקבע את ערכי החליפין באופן כמעט בלעדי. הוא קיים אותן במשך 24 שנים, תוך שהוא נשען על תמיכה פסיבית או אקטיבית של בני משפחה, מכרים, שכנים, שוטרים, רופאים וכדומה. בהיעדרו, מערכות אלה אינן יכולות לתפקד כבעבר. עם זאת, כל שחקני המשנה נותרו במקומם, וכרמלה בוחבוט לא היתה יכולה להעריך מראש אלו תפקידים הם ימלאו בסיטואציה החדשה שנוצרה. היא בחרה שלא לבדוק. היא ביקשה לשמור על מרחק מסוים מכל מי שהיה חלק מן המקום שבו התקיימה מערכת החליפין האלימה, ולמעשה מעיירת מגוריה, קרית שמונה כולה. דווקא מערכות החליפין החדשות הן שעשו לה אינטרפלציה. בשחרורה מן הכלא המתינו לה, מצד אחד, בני משפחה ובראשם שלושת בניה (נוכחותה של בתה לא הוזכרה אף לא באחד מן הסיקורים העיתונאיים), כנציגי מערכת החליפין ה"ישנה"; ומצד אחר, חברות כנסת ואנשי תקשורת (אוהדים ברובם המכריע). כנציגים של מערכת החליפין ה"חדשה". אלה גם אלה חיכו כדי לקלוט אותה במערכות החליפין שבהן הם מושקעים. החיזורים של סוכני מערכת החליפין החדשה נתקלו בבניה של כרמלה בוחבוט, שמיהרו להתייבב בחזית, כמו מתווכים, סוכנים או דוברים. הם הסמיכו את עצמם לדבר בשמה, הזדרזו לנהל את המשא ומתן בעבורה ובשמה, ולהפיק ממנה רווחים כאילו המשיכה להיות סחורה של מישו: "נתראין לתקשורת רק תמורת כסף..." (ריינפלד 1995).

המעבר בין שתי מערכות החליפין, כמו בין שני משחקי לשון, נראה בלתי אפשרי. כאחת שאין לה מלים, כאחת שאחרים ממשיכים לדבר בשמה, כרמלה בוחבוט לא יכולה להשתתף במערכת היחסים החדשה. כשהיא שותקת וכשהמשא ומתן מנוהל על ידי בניה, המייצגים את המערכת ה"ישנה" שבמסגרתה השתיקה היתה תפקידה העיקרי, שתי מערכות החליפין בלתי מתיישבות, כמו שייכות לשני משטרי שיח שונים. מן הראיון שנתנה שנה לאחר ששוחררה מן הכלא, עולה בבירור שבוחבוט ביקשה לצמצם את האינטראקציות שלה עם מערכת החליפין ה"ישנה" ולנהל את המשא ומתן שלה עם העולם, במסגרת המערכת החדשה, בכוחות עצמה, כשהיא נשענת על האהדה והחום שהוקרנו כלפיה בשלוש השנים שחלפו מאז שהרגה את בעלה. באופן קונקרטי יותר, היא נענתה לתפקיד שהוצע לה, ששורטט בשבילה כמעט עד אחרון פרטיו, כמעט עד יומה האחרון, עד הרגע שבו תוזמן להדליק משואה: "אני כרמלה בוחבוט..." לסוכניה החדשים היה אינטרס בבוחבוט לבדה. בני המשפחה היו מיותרים, הם לא התבקשו לייצר מלים ולסחור בהן – ממילא לא ניכר

יחיאל שמי, פיסול חילוני, מאת אדם ברוך, הוצאת הקיבוץ המאוחד, תל-אביב.

פברואר 1 < כוחות ביטחון, הנתקלים במחסום אבנים בכפר ענתבא, פותחים באש והורגים שלושה פלסטינים. > אנשי כהנא פוגעים בכנסיית כפר ברעם. > שש מאות מרצים מכל האוניברסיטאות בארץ מגנים את שלטון הכיבוש וקוראים ליוזמה מדינית להסדר עם הפלסטינים. > 5 < בכפר סאלם שבאזור שכם חיילים מוציאים ארבעה נערים מבתייהם, מכים אותם, ומורים לדחפור צה"ל לכסות אותם בחול. הנערים הקבורים ניצלים על ידי בני משפחה ושכנים. > 8 < תושב קדומים ירה והרג את עבד אל באסט ג'מעה, תושב פלסטיני, מהכפר קדום. > 18 < נעצרים שלושה רופאים דרוזים מרמת הגולן, שהגישו עזרה ראשונה למפגינים בעת הפגנה נגד סיפוח הגולן, בלי להעבירם לבית חולים ובלי לדווח לשלטונות. > 26 < רשת הטלוויזיה CBS משדרת קטע שצילם משה אלפרט ובו נראים ארבעה חיילים מכים באלות שני צעירים פלסטינים, שנעצרו במהלך המהומות. החיילים ייעצרו ושניים מהם יישפטו ויידונו לחצי שנת מאסר על תנאי. > במסגרת כתבה על עמותה חדשה למען נפגעי אלימות משטרתית, "אור אדום", מדווח העיב על התעללויות, השפלות, מעצרי שווא ומעשי סדום שמבצעים שוטרים ואנשי מג"ב בעובדים פלסטינים. > 28 < צעדת המחאה, "קו אדום, המצעד לשלום, יהודים וערבים נגד הכיבוש", מתחילה בראש הנקרה. הצעדה תסתיים בירושלים כעבור חמישה ימים. > 29 < "עד כאן", קבוצה של כמאה מרצים, מפגינה עם סטודנטים מאוניברסיטת תל-אביב נגד הכיבוש.

+ "השנה 21: נגד הכיבוש", תנועת מחאה חדשה למאבק בכיבוש, מציעה סרבנות מעשית: סירוב לשרת בשטחים, החרמת תוצרת מההתנחלויות, הימנעות מטילים בשטחים ועוד. התנועה קמה סביב "אמנה למאבק בכיבוש", שעליה חתמו עד אז כשמונה מאות איש. אחרי הפרסום יגיע מספר החותמים לאלפיים. > כאלף פסיכיאטרים ופסיכולוגים חותמים על גילוי דעת נגד הכיבוש והעמידה מן הצד לנוכח הדיכוי בשטחים. > שבעים צלמים בתערוכת הפגנה בבית הספר לצילום קאמרה אובסקורה בתל-אביב, בכותרת "צלמים נגד היד החזקה". מאתיים ועשרים צלמים, ציירים ופסלים מציגים במקביל בשבע גלריות בתל-אביב, בסיסמה "לשים קץ לכיבוש". בבית אגרון בירושלים ובצוותא תל-אביב מוקרנים קטעים משידורי הרשתות הזרות המסקרות את אירועי האיתניפאדה, שאינם משודרים בטלוויזיה הישראלית. > אורי פורת, מנכ"ל רשות השידור, אוסר לשדר ראיון שקיים אהוד יערי עם יאסר ערפאת בקהיר, מחשש לפגיעה ברגשות הציבור ולמתן גושפנקה למגעים עם אש"ף. > במשך שבוע מתקבצות שלושים נשים בשעות הערב בכיכר מלכי ישראל ומקרינות שקופיות על גבי מסך קטן: "על המתרחש בשטחי הכיבוש". > ספר/קטלוג על הפסל יעקב שמי. כתב וערך אדם ברוך. > יהושע יהושע, סרטו של אבי כהן, בהשתתפות אברי גלעד. > חתונה בגליל, סרטו של מישל חליפי, מוקרן בסינמטק ירושלים: סרט פלסטיני ראשון באורך מלא. > להקת החברים של נטאשה מופיעה בראשונה במרתף העליון של בית לסין. > יאיר גרבוז מציג בגלריה בוגרשוב, פריז-טבריה. > סדרת הטלוויזיה אשכבה, שהיתה אמורה לטפל בנושא דורקים יהודי-ערבי, נגנזה על ידי שר החינוך, יצחק נבון. > רואים אור שלושה קובצי מחזות מאת חנוך לוין: ייסורי איוב ואחרים, חפץ ואחרים וסומרי הגומי ואחרים. > מופיע גיליון ראשון של הירחון נתיב, המבקש לדון "בשאלות היסוד הקיומיות של מדינת ישראל והעם היהודי" ברוח "ערכי היסוד של הציונות הבונה והלוחמת לפי מיטב המסורת של האקטיביזם המדיני, הביטחוני וההתיישבותי", נגד ה"התייוונות המודרנית ומגמת הדעה-ציוניזציה". > תצוגת אמנות איסלאמית בשפרעם.

מארס 2 < צה"ל ממנה "יועץ לענייני ערבים" לאלוף פיקוד המרכז, עמרם מצנע. > ידועות אחרונות מפרסם כרוז מספר 3 של אש"ף (שהופץ ב-18.1) הנחשב לחומר הסתה שאסור להחזיקו. > 4 < ארבע מאות קציני מילואים, ביניהם כמאה בכירים, קוראים לראש הממשלה "להעדיף את דרך השלום על פני ארץ-ישראל השלמה". > 7 < מחבלים משתלטים על אוטובוס של עובדי הקרייה הגרעינית בדימונה. בעת החילוץ נהרגים שלושה מהעובדים ושלושת המחבלים. > 14 < כרוז מספר 10 בשטחים קורא לשוטרים הפלסטינים, המשרתים במסגרת הממשל הצבאי, להתפטר. בעקבותיו, ובעקבות פגיעות ואיומים על חיי השוטרים, יתפטרו יותר מארבע מאות שוטרים. > 19 < תנועת הנוער של פת"ח, השאביבה, מוצאת מחוץ לחוק. > 20 < הקרנת סרטו הקצר של רשיד משהראוי תעובת מעבר, באון השלישית בתל-אביב. > 28 < כמאה יוצרים

בהם שהם מכירים את כללי הייצור והחליפין; מלותיהם נשמעות ממודל מיושן. העסקה הרצויה לכרמלה בוחבוט וכללה את מלותיה שלה, את מלותיה של זו שהסכימה להיוולד מחדש ולהעיד לנצח על החיים החדשים שקיבלה מהמדינה, מהחברה. ילידה יישארו מאחור, מזרחים ונחשלים, והיא תעיד מעתה ועד עולם שחציית הגבולות אפשרית. לשם כך היא תוזמן – אם תוזמן – לטקס הדלקת המשואות.

בטקס הדלקת המשואות מלבינה המדינה באופן פומבי עסקות חריגות שנחתמו בספירות שונות של פעולה – צבאית, משפטית, חברתית. מדליקי המשואות מוזמנים להיהפך כך לחלק מקהילה מדומיינת של אזרחים שווים וזכויות שנותנים למדינה ומקבלים ממנה תמורה, או שמקבלים מהמדינה ומחזירים בתורם. הטקס מאפשר לקבוע מחדש ערכי חליפין וצורות חליפין לגיטימיים. הוא מסכם את השוק, אך גם מחולל גומחות חדשות של תפקידים, מעשים, מיקומים ואפשרויות, שמתפקדים כווסתים וכבלמים במסגרת מערכות פעולה שונות. אם תוזמן בוחבוט לטקס, היא תוזמן כסמל ומופת, כאשר שמגלמת בגופה, בשם משפחתה ובסיפור שלה את הצלחת החברה לחלץ אותה מנחשלותה, לנתק אותה מעברה ולעזור לה להיווצר מחדש כאדם חדש, כאשר אחרת, יצרנית, צרכנית, מדברת, מטופלת, מנוהלת; כאשר בדמותה של החברה היצרנית/צרכנית: "יצאתי מהכלא כמו תינוק שלומד ללכת. בהתחלה הייתי זקוקה לקביים, עכשיו אני לומדת ללכת לבד, מצליחה ומקבלת ביטחון... אני מרגישה הכי אשה מאי פעם. זרקתי את כל הבגדים הישנים, אני מתלבשת יפה ואופנתית, אני מתאפרת, הולכת למספרה... לפני חצי שנה נסעתי פעם ראשונה לחו"ל. הייתי עם חברות בטורקיה, צחקנו ונהנינו... אני בהחלט רוצה לעשות לעצמי טוב" (בן-ארי 1997).

לא כרמלה בוחבוט יזמה את החנינה, את קיצור תקופת מאסרה או את הערעור על גזן הדין. סוכנות וסוכנים של צדק חברתי התגייסו לדבר בשמה ולעשות זאת בשבילה, התגייסו להכפיף את החוק למה שנתפס בעיניהם כצדק שצריך לצאת לאור. אקט החליפין האחרון שקיימה כרמלה בוחבוט עם בעלה לא התבסס על מודל של צדק, ובמעשה שלה היא לא ביקשה להוציא מודל כזה לאור. היא רק ביקשה לעשות את הדבר הנכון, את המעשה הצודק באמצעים שעמדו לרשותה, כדי לשחרר את עצמה מן האלימות שבה היתה נתונה.⁶

אריאלה אזולאי – הסמינר לתרבות חזותית/ביקורת/תיאוריה, בית הספר לאמנות קמרה אובסקורה, תל-אביב

ומשפט של הכנסת על שינוי בחוק, לפיו יוכל בית המשפט להימנע מלגזור מאסר עולם על אדם שהורשע ברצח בקטגוריות מיוחדות שבהן הידע המשפטי נשען על הידע הפסיכיאטרי: אדם שרצח והתברר שסבל מהפרעה נפשית ואדם שהיה קורבן למצוקה נפשית קשה. המקרה של בוחבוט מתאים במובהק לשינוי זה, וגם מדגים את הבעייתיות שלו. מה שניצב כאן על הפרק הוא ההטמעה, הרחוקה מלהיות מובנת מאליה, של הסובייקט המשפטי בתוך סובייקט של פתולוגיה אישיותית וחברתית, שפירושה מעורבות עמוקה של הפרקטיקות הפסיכולוגיות בשיקול הדעת המשפטי.

בעיקר שתי קטגוריות של נרצחים עוברות נטורליזציה: פלסטינים שנרצחו על ידי יהודים, כמו מקרהו של הילד חילמי שושה, שהאיש המואשם ברציחתו מסתובב כבר יותר משנה במעצר בית; וחיללים ישראלים המוקר-בים על ידי המדינה למען הגשמת תוכניות כיבוש בגדה ובלבנון.

השופט בן ציון במשפט כי 90 אחוז מכתב האישום מהווים למעשה נאום סנגוריה, והוא ציין שאפילו משפחת המנוח מעידה לטובתה (שחורי 1995). אני נשענת כאן על ההבחנה שז'אן פרנסואה ליוטאר עושה בספר Just Gaming בין צדק שאינו קיים כשלעצמו לבין היות הנמען של המעשה הצודק, כלומר לבצע שיפוט רפלקסיבי, להיענות לציווי הקטגוריאלי (Lyotard and Thébaud, 1985).

¹ כרמלה בוחבוט בראיון עם דליה בן-ארי (בן-ארי 1997); ההדגשות נוספו.

² דליה דורנר מצוטטת אצל ריינפלד 1995. לצדה של דורנר ישבו בבית המשפט העליון השופטים גבריאלי בן ויעקב קדמי.

³ שבוע לפני שעונשה של כרמלה בוחבוט הופחת החליטה ועדת חוק, חוקה

ישראלים (יהודים וערבים) חותמים על טיוטה לחוזה שלום הכולל הקמת מדינה פלסטינית בשטחים הכבושים והפיכת ירושלים לעיר הבירה של שתי המדינות.

+ רואים אור בעברית: עד העצם, אנתולוגיה של סאטירה ישראלית לכבוד 40 שנות המדינה, בעריכת אמנון בירמן; את'טייה, ספרו של אמיל חביבי, בתרגומו של אנטון שמאס; הכלה הנצחית, רומן מאת יצחק אורבון-אורפז. < שיר של מחמוד דרוויש, "עוברים בדיבור עובר", קורא ליציאת הישראלים מהשטחים ומעורר ויכוח בשאלה האם התכוון המשורר לשטחים הכבושים או לישראל. < חמישים ושמונה אמנים ואנשי רוח חותמים את שמם על אלה מעץ שיצר יגאל תומרקין - במחאה על המצב בשטחים. < מוקמת תנועת המחאה נגד הכיבוש, "נשים בשחור". הנשים מקיימות הפגנות של שעה אחת בכל יום שישי בצמתים מרכזיים ברחבי הארץ, כשהן לבושות שחורים. כעבור 30 חודשים ייערכו הפגנות בכ"ס 30 צמתים בכל הארץ, באופן קבוע. < קבוצת שמאל בתל-אביב ("הלאה הכיבוש") ובירושלים ("די לכיבוש") מפגינות נגד הכיבוש. < גלגל ראשון, סרט סטודנטים של אילן שאול ומנחם מוכיח, שאוניברסיטת תל-אביב גנזה בטענה שהוא יכול לשמש כחומר תעמולה לאש"ף, מוקרן בסינמטק. הסרט מתאר שני חיילי מילואים המתעללים בערבי.

"ציבור דמוקרטי יהודי וערבי מתגייס נגד סגירת 'דרך הניצוץ'", 'דרך הניצוץ', גיליון מס. 31.3.88, 93.

אפריל 6 < בטיול של מתנחלים מאלון מורה באזור כפר ביתא מקיפים תושבי הכפר את המתנחלים. המאבטח פותח באש והורג בשוגג את אחת המטיילות. התושבים מגיבים במטר אבנים ופוצעים חמישה עשר מתנחלים. תושבים אחרים מונעים הידרדרות מעשי האלימות. לפני שיתבררו עובדות אלה בתחקיר, יעצור צה"ל עשרות מתושבי הכפר ואחר כך יפוצץ שם 13 בתים. < 8 < רג'א אג'בארייה ורסלאן מחאג'נה, מתנועת בני הכפר, משוחררים ממעצר מינהלי של שלושה חודשים. בסוף החודש ייעצר במעצר מינהלי חסן ג'בארין מאום אל פחם. < אל סיצאבה טוען שאמיל חביבי תיוון מטעם ההגנה בעסקת הנשק עם צ'כוסלובקיה ב-1948. חביבי יזכה בתביעת דיבה נגד העיתון. < 9 < נוסדת המפלגה הערבית הדמוקרטית של עבד אל והאב דראושה. < 16 < כוח קומנדו ישראלי מחסל את סגנו של יאסר ערפאת, חליל אל זיר המכונה אבו ג'יהאד, ואת שומרי ראשו בביתו בטוניס. ישראל לא מודה באחריותה לרצח. < 20 < נרי ליבנה סוקרת בכותבת ראשית פעילות של עשרות קבוצות שמאל הפועלות בירושלים במאבק אזרחי נגד הכיבוש. "אינתיפאדה יהודית אמיתית", שלדברי אמנון רזיקרצוקין, ממקימי "די לכיבוש", היא צורת ה"הישרדות של דרך החיים החילונית בירושלים". < 25 < לאחר 14 חודשי משפט דן בית המשפט המחוזי, בראשות השופט צבי טל, את ג'ון דמיאניוק למוות. דמיאניוק יערער בטענה שהוא אינו "איוואן האיום" מטברלינקה ויזוכה בבית המשפט העליון מחמת הספק.

+ רואה אור המחשבה הפשיסטית לגוניה, היסטוריה אינטלקטואלית של הפשיזם, מאת זאב שטרנהל. < הלם קרב, סרטו של יואל שרון, עוסק בשבר בתודעה הישראלית ובהשלכות הנפשיות של מלחמת יום הכיפורים. אנשי די לכיבוש מקימים את "ועד ביתא" לעזרת נפגעי פעולות המתנחלים וצה"ל בכפר ביתא. < סיפורים מהקופסה, תקליט חדש של רמי פורטיס.

מאי 3 < חברי מערכת דרך הניצוץ, ביטאונה של קבוצת שמאל רדיקלית, נעצרים בחשד לקשרים עם החזית הדמוקרטית בשל הדפסת כרוזים של הארגון והפצתם. העיתון נסגר על פי תקנות ההגנה לשעת חירום. במחאה על סגירת העיתון תפרסם תנועת השנה ה-21 עיתון חד-פעמי, שומר הניצוץ, ובו מאמרים של חברי הניצוץ ושל פרופסור זאב שטרנהל, נתן זך ואחרים. < 6 < ישראל זאב, מתנחל משילה, יורה למוות ברועה מתורמוסעיא ופוצע את חברו. < 13 < בכיכר דיזנגוף בתל-אביב קוראים צעירי התחייה "די לייאוש", אל מול משמרת מחאה קבועה של קבוצת "הלאה הכיבוש" המפגינה במקום זה כשלושה חודשים. < 17 < אמנים מארחים את ג'ון באאז בצוותא, בעצרת הזדהות עם סרבני השירות בשטחים שמארגנת תנועת "יש גבול". < 19 < בג"ץ פוסק כי לאה שקדיאל זכאית להיבחר למועצה הדתית של ירוחם. < 20 < הנשיא חיים הרצוג מקל בעונשם של עוד שלושה מאסירי המחנתרת היהודית.